

Konstituenty slov = **morfémy** (strukturalismus)

Axiomy strukturalistické morfologie:

1. Všechna komplexní slova lze bezzbytku rozložit na jejich konstituenty - morfémy.
2. Lze formulovat pravidla, podle nichž jsou morfémy ve slova uspořádány.
3. Pravidla, která popisují tvoření slov, jsou stejně jako pravidla popisující tvoření vět součástí gramatiky.

U kterých slov jsou jejich bezprostředními konstituenty morfémy a u kterých komplexní báze + slovotvorný morfém?

přinést, povyskočit, břichomluvec, psík, psíček, plavební, pralesní, pooperační, krysař, naivita

Základní vlastností syntaktických struktur je to, že jsou **rekurzivní**. Takovou vlastnost slovotvorné struktury nemají.

Syntaktické struktury mohou být teoreticky neomezeně dlouhé:

[*chlupatý* [*psík*]], [*černý* [*chlupatý* [*psík*]]], [*malý* [*černý* [*chlupatý* [*psík*]]]],

[*neposedný* [*malý* [*černý* [*chlupatý* [*psík*]]]]], ...

**novodobrovelkofilm*

Jaké slovotvorné pravidlo v češtině je omezeně rekurzivní, lze ho použít i 2x?

Morfémy jsou definovány jako **základní (minimální) jazykové znaky**. Jazykový znak je definován jako forma, s níž je asociován určitý význam.

Minimální znak = vztah mezi formou a významem je arbitrární, komplexní znak = význam je odvoditelný z významu jeho konstituentů, z jejich uspořádání.

Význam komplexního slova je odvoditelný z významu morfémů, které tvoří jeho strukturu.

Získáváme-li informace o formě a významu komplexních slov v **gramatice**, odkud získáváme informace o formě a významu morfémů?

Místo, kde jsou uloženy informace o morfémech, je **slovník**. Každý morfém má ve slovníku svůj lexikální zápis, **lexikální reprezentaci**.

1. Jak budou ve strukturalistickém slovníku reprezentována slova *hlasatel, cestovatel, učitel*?
2. V čem se liší struktura slov *učitel, ničitel, hlasatel* od struktury slov *věřitel, léčitel, nakladatel*?

Komplexní slova, jejichž význam je odvoditelný z jejich struktury, mají **pravidelný význam** (*oleandřík*).

Skutečný (lexikální) význam se shoduje se strukturním významem.

Komplexní slova, jejichž význam není odvoditelný z jejich struktury, mají **lexikalizovaný význam** (*léčitel*).

Skutečný (lexikální) význam je typicky specifitější než strukturní význam.

Která z uvedených slov mají pravidelný význam?

žlutouček, holič, vyděrač, věrnost, nezřízený (účet), nezřízený (chtíč), truhlář, nečas, napravitelný, bezkrevný, lakomec, předpotopní, předvánoční

Má-li slovo lexikalizovaný význam, neznamená to, že ho muselo mít v době svého vzniku.

Některá slova mohla mít ve starších stádiích češtiny pravidelný význam, který se postupně lexikalizoval.

Např. ve staré češtině do konce 14. st. se deminutiva pravidelně odvozovala c-ovými sufixy, takto odvozená slova mají v současné češtině

a) lexikalizovaný význam (*stolec, měšec, dvorec*)

b) zanikla (*hvozdec, kostelec*)

c) byla nově odvozena pravidelným sufixem (*stůl: stolek, dvůr: dvorec; laň: lanice - laňka; komora: komořiče - komórka*)

Pravidla tvoření slov se mohou během vývoje jazyka měnit, často se mění pod vlivem jiných jazyků.

1. Ztráta **produktivity** slovtvorného morfému, tj. ztráta schopnosti tvořit nová slova.

Např. kvalitativní adjektiva se ve stč. produktivně odvozovala sufixem *-ivý* (*milostivý, hněvivý, neduživý, všivý, uhřivý*), v současné č. je to neproduktivní sufix.

2. Změna vlastností slovtvorného morfému.

Např. látková adjektiva se ve stč. odvozovala sufixy *-ový* a *-ný*, jejich distribuce přitom byla vázána na gramatický rod báze: *jílový, alabastrový, křišťálový; stříbrný, mléčný, kúdelný, mosazný*. V současné č. je *-ový* základní sufix této kategorie pro všechny typy bází: *plastový, semtexový, viskózový, magnéziový*

3. Expanze slovtvorného morfému do dalších kategorií.

Např. sufixem *-č* se od 15. stol. odvozují nejen činitelská jména, ale i jména prostředků:

kráječ, vysílač, ovladač, vařič, tlumič, kypřič

4. Osamostatnění slovtvorného morfému z lexikalizovaných slov.

Např. od původu francouzský sufix *-ista* se objevuje nejen v lexikalizovaných slovech, kde je spojen s cizími vázanými kořeny (*ideal-ista, medieval-ista, bohem-ista*), ale odvozuje i od samostatných bází (*fotbal-ista, trombón-ista, bonsaj-ista*).